

Marek Piechowiak*

Problem aksjologicznej legitymizacji uniwersalnego systemu ochrony praw człowieka

Termin „legitymizacja” jest zwykle odnoszony do władzy i jej działań. Legitymizacja jest procesem uprawomocnienia władzy – uzasadnianiem kompetencji do kształtowania zachowań rządzonych, przede wszystkim przez kształtowanie ich sytuacji prawnej. Legitymizacja aksjologiczna jest tu pojmowana jako jeden z aspektów legitymizacji, który jest oparty na odniesieniu do wartości. Może ono dotyczyć rządzącego, można też pytać o legitymizację organów Organizacji Narodów Zjednoczonych, w tym także o legitymizację tych, którzy zasiadają w różnych gremiach mających głos decyzyjny w sprawach praw człowieka (i to z punktu widzenia państw, które reprezentują, jak i ich indywidualnych przymiotów). Tego typu pytania były stawiane np. wtedy, gdy zmierzano do rozwiązania Komisji Praw Człowieka. Pytanie o legitymizację aksjologiczną może także dotyczyć samego systemu prawnego (jego powstania i jego treści), co z punktu widzenia obecnie funkcjonującego uniwersalnego systemu ochrony praw człowieka jest ważniejsze i co będzie przedmiotem niniejszych analiz: uprawomocnienie systemu jako wyznaczającego dyrektywy będące racją działania dla ich adresatów. W centrum analizy będzie stać problematyka treści. Legitymizacja aksjologiczna uniwersalnego systemu ochrony praw człowieka jest, w przyjętej tu perspektywie, sprawą nie tyle przynależności normy do określonego systemu prawnego (*normativity of law*), co sprawą racji podporządkowania się władzy (*authority of law*).

Proponowane jest tu jeszcze jedno zawężenie problematyki, mianowicie spojrzenie na to, co specyficzne dla legitymizacji uniwersalnego systemu ochrony praw człowieka. Legitymizacja ta obejmuje mianowicie postulat, na którego straży stoi także procedura kontrolna, żeby prawa człowieka chronione tym systemem respektowane były powszechnie, i to niezależnie od jakichkolwiek zobowiązań traktatowych, także niezależnie od bycia stroną Karty Narodów Zjednoczonych. Zasadnicze dla tego opracowania pytanie dotyczy tego, na czym oparta jest aksjologiczna legitymizacja powszechności obowiązywania norm chroniących prawa człowieka na poziomie uniwersalnym. Aksjologiczne uzasadnienie norm może być uznane za wystarczające ich uprawomocnienie pojęte jako wskazanie racji działania, o ile wartości wskazane jako uzasadniające są uznawane przez adresata norm; problem legitymizacji systemu komplikuje się, gdy wartości te nie są uznawane przez adresata norm, a w ramach systemu formułowany jest postulat uniwersalnego przestrzegania norm – wówczas możliwość formułowania norm powszechnej

---

* Prof. nadzw. dr hab. Marek Piechowiak – kierownik Katedry Teorii, Filozofii i Historii Prawa, Instytut Prawa, Wydział Zamiejscowy w Poznaniu, SWPS Uniwersytet Humanistycznospołeczny w Warszawie.

ważności wymaga uprawomocnienia. Zmierzać będzie się do uzasadnienia tezy, że jest ona oparta nie tyle na treści wartości uznanej w tym systemie, ale na uznanych rozstrzygnięciach metaaksjologicznych, dotyczących tego, jak wartości te istnieją. Przyjęta będzie przy tym perspektywa wewnętrzna wobec systemu prawnego. Badana będzie „samowiedomość aksjologiczna” uniwersalnego systemu ochrony praw człowieka.

Realizacja tego celu zakłada uporządkowanie podstawowych pojęć dotyczących problematyki powszechności praw człowieka – termin „powszechność” stosowany w odniesieniu do praw człowieka okazuje się terminem mieniącym się dużą różnorodnością znaczeń. Sformułowane zostaną także pewne postulaty dotyczące definiowania uzasadnienia aksjologicznego norm, które jest tu uznane za podstawę uprawomocnienia norm chroniących prawa człowieka.

Zewnętrzne i wewnętrzne uprawomocnienie uniwersalnego systemu ochrony praw człowieka

W legitymizacji aksjologicznej systemu prawnego można wyróżnić aspekt dotyczący wartości, dla realizacji których system powstał (uprawomocnienie oparte na tych wartościach można określić jako zewnętrzne wobec systemu), oraz aspekt dotyczący wartości uzasadniających konkretną treść regulacji zawartych i tworzonych w systemie (uprawomocnienie oparte na nich można określić jako wewnętrzne). Jest możliwe, że w obu aspektach w grę wchodzi te same wartości, jednak nie musi tak być, a nawet jeśli wartości będą zbieżne, akcenty mogą być różnie rozłożone. W przypadku uniwersalnego systemu ochrony praw człowieka oba te aspekty dają się stosunkowo łatwo odróżnić.

Legitymizacja genezy systemu

Odpowiadając na pytanie o wartości wyjaśniające genezę uniwersalnego systemu, trzeba mieć na uwadze kontekst historyczny, w którym powstał – a kształtowały go dwie wojny światowe. Kartę Narodów Zjednoczonych z 1945 roku, stanowiącą „konstytucję”, na której oparty jest uniwersalny system ochrony praw człowieka, otwierają słowa: „My, Ludy Narodów Zjednoczonych, zdecydowane uchronić przyszłe pokolenia od klęsk wojny, która dwukrotnie za naszego życia wyrządziła ludzkości niewypowiedziane cierpienia; przywrócić wiarę w podstawowe prawa człowieka, w godność i wartość osoby [ludzkiej], w równouprawnienie mężczyzn i kobiet, w równość narodów dużych i małych, stworzyć warunki umożliwiające utrzymanie sprawiedliwości i poszanowanie zobowiązań, wynikających z traktatów i innych źródeł prawa międzynarodowego, oraz popierać postęp społeczny i poprawę warunków życia w większej wolności”¹. Na pierwszym miejscu jest zatem zapobieganie wojnie i to przede wszystkim konfliktowi zbrojnemu w skali globalnej; wymiar globalny ma także sprawiedliwość

¹ WE THE PEOPLES OF THE UNITED NATIONS DETERMINED to save succeeding generations from the scourge of war, which twice in our lifetime has brought untold sorrow to mankind, and to reaffirm faith in fundamental human rights, in the dignity and worth of the human person, in the equal rights of men and women and of nations large and small, and to establish conditions under which justice and respect for the obligations arising from treaties and other sources of international law can be maintained, and to promote social progress and better standards of life in larger freedom, Karta Narodów Zjednoczonych z 26.06.1945 r., *Charter of the United Nations*, Dz. U. 1947, nr 23, poz. 90 ze zm.

powiązana z przestrzeganiem prawa międzynarodowego. O prawach człowieka i godności mowa jest w drugim motywie, o wolności w motywie czwartym.

Do cytowanego fragmentu Karty nawiązuje Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z 1948 roku, która wyznaczyła podstawy paradygmatu pojmowania praw człowieka w systemie uniwersalnym (a także poza nim): „Zważywszy, że uznanie przyrodzonej godności oraz równych i niezbywalnych praw wszystkich członków rodziny ludzkiej jest podstawą wolności, sprawiedliwości i pokoju na świecie”². W pierwszym akapicie preambuły akcentowana jest perspektywa globalna jako wyznaczająca cele, którym służyć ma uznanie godności i ochrona praw człowieka. Warto zauważyć, że – inaczej niż w Karcie Narodów Zjednoczonych – jasno wskazana jest relacja między usytuowanymi na płaszczyźnie globalnej celami-wartościami a godnością i prawami człowieka, które należą już do wartości wewnętrznych: wartości wewnętrzne wskazane są jako służące do realizacji wartości zewnętrznych. Niemniej jednak pozostaje kwestia filozoficzna z zakresu aksjologii dotycząca tego, dlaczego wolność, sprawiedliwość i pokój na świecie są wartościami samoistnymi. Zagadnienie to nie będzie tutaj podejmowane. Można zauważyć, że wartością wprost uznaną w systemie uniwersalnym za autoteliczną jest godność: „uznając i potwierdzając, że wszystkie prawa człowieka wywodzą się z godności i wartości wrodzonej osobie ludzkiej, oraz że osoba ludzka jest centralnym podmiotem praw człowieka i podstawowych wolności, i wobec tego to ona powinna w pierwszym rzędzie odnosić z nich korzyści oraz powinna aktywnie uczestniczyć w realizacji tych praw i wolności”³.

Legitymizacja treści systemu

Aksjologiczne uprawomocnienie treści systemu obejmuje dwa zasadnicze elementy: uprawomocnienie treści praw człowieka oraz uprawomocnienie ich specyficznego charakteru. Uprawomocnienie aksjologiczne treści praw człowieka pojmowane jest tu jako uprawomocnienie poszczególnych praw. Obejmuje aksjologiczne uzasadnienie norm prawnych chroniących prawa człowieka i na tym elemencie, zasadniczym z punktu widzenia realizacji powszechności ochrony, skupiona będzie dalsza uwaga. Nie wydaje się tu konieczne rozstrzygnięcie kwestii pełnej przekładalności praw podmiotowych na zespół norm prawa w sensie przedmiotowym⁴.

² *Whereas recognition of the inherent dignity and of the equal and inalienable rights of all members of the human family is the foundation of freedom, justice and peace in the world*, Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z 10.12.1948 r., *Universal Declaration of Human Rights*, General Assembly res. 217 A (III), [w:] *Human Rights: A Compilation of International Instruments*, Centre for Human Rights Geneva, New York 1988, s. 1-7; *Prawa człowieka. Wprowadzenie – Wybór źródeł*, oprac. K. Motyka, Lublin 1999, s. 73-78.

³ *Recognizing and affirming that all human rights derive from the dignity and worth inherent in the human person, and that the human person is the central subject of human rights and fundamental freedoms, and consequently should be the principal beneficiary and should participate actively in the realization of these rights and freedoms*, preambuła 2, Deklaracja wiedeńska i program działania przyjęta przez Światową Konferencję Praw Człowieka, 25 czerwca 1993 r., *Vienna Declaration and Programme of Action adopted by the World Conference on Human Rights on 25 June 1993*, A/CONF. 157/23, [w:] *Deklaracja Wiedeńska i Program Działania Światowej Konferencji Praw Człowieka. Wiedeń, Czerwiec 1993*, przeł. C. Piechowiak, Poznań 1998.

⁴ Autor stoi na stanowisku, że adekwatna przekładalność nie jest możliwa, a to z uwagi na to, że konstytutywnym elementem prawa podmiotowego jest relacja podmiotu do należnego dobra, ze względu na które

Z punktu widzenia Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka wartości uzasadniające katalog praw wskazane zostały w artykule pierwszym: „Wszystkie istoty ludzkie rodzą się wolne i równe w godności i prawach. Są one obdarzone rozumem i sumieniem oraz powinny postępować w stosunku do siebie wzajemnie w duchu braterstwa”⁵. Literalnie rzecz biorąc cytowany artykuł określa, jaki jest człowiek oraz określa to, co jest trzeba wziąć pod uwagę, gdy chce się chronić to, co najistotniejsze dla zapobieżenia destrukcji człowieka i dla zapewnienia jego rozwoju.

Istotna ze względu na aksjologiczne uzasadnienie treści praw człowieka była dyskusja w trakcie prac nad projektem Deklaracji, dotycząca tego, czy zawartość art. 1 nie powinna trafić do preambuły. W obronie treści art. 1 stanął przede wszystkim René Cassin, który argumentował, że wskazane są tam zasady, na których oparte są wszystkie dalsze postanowienia Deklaracji; twierdził, że „w ciągu ostatnich dziesięciu lat, miliony ludzi straciło życie dokładnie dlatego, że zasady te zostały bezlitośnie wyszydzone”⁶.

Z upływem czasu za najważniejszą wartość uzasadniającą prawa człowieka jednoznacznie zostanie uznana godność. W art. 1 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka szczególna funkcja uzasadniająca godności nie jest jeszcze w pełni czytelna. Jest ona w pewnej mierze przygotowana brzmieniem pierwszego akapitu preambuły Deklaracji i cytowanym otwarciem Karty Narodów Zjednoczonych, gdzie godność stawiana jest obok praw człowieka. Jednoznaczne uznanie godności za źródło praw znalazło się w preambułach Międzynarodowych paktów praw człowieka z 1966 roku, w których czytamy, że „prawa te wynikają z godności przyrodzonej osobie ludzkiej”⁷. Na płaszczyźnie uniwersalnej jednoznaczne potwierdzenie tej idei znalazło się w cytowanym wyżej motywie drugim preambuły Deklaracji wiedeńskiej z 1993 roku.

Podsumowując, za podstawę katalogu praw człowieka w systemie uniwersalnym przyjęto godność, wolność, równość, rozumność i sumienie oraz braterstwo (solidarność). Wartości te determinują treść praw człowieka.

Uprawomocnienie treści praw nie jest jednak tym samym, co uprawomocnienie ich szczególnego charakteru, przede wszystkim uniwersalnego postulatu ich przestrzegania. Normy chroniące prawa człowieka, określając treść zachowań, okazują się być adresowane

---

normy prawa w sensie przedmiotowym tworzą funkcjonalną całość będącą elementem definicyjnym prawa podmiotowego; szerzej zob. M. Piechowiak, *Prawo a wolność*, [w:] *Prawa człowieka – Prawa rodziny. 30 lat Poznańskiego Zakładu Instytutu Nauk Prawnych PAN*, red. R. Hliwa i A. Schulz, Poznań 2003, s. 37-54.

⁵ *All human beings are born free and equal in dignity and rights. They are endowed with reason and conscience and should act towards one another in a spirit of brotherhood*, Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, art. 1.

⁶ Cyt. za: T. Lindholm, *Article 1*, [w:] *The Universal Declaration of Human Rights: A Commentary*, ed. by A. Eide et al., Oslo 1992, s. 44. Szerzej na temat wartości ujętych w art. 1 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka zob. M. Piechowiak, *Powszechność – między uniformizacją a relatywizmem. Wokół metaaksjologicznych założeń Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka*, [w:] *Współczesne problemy praw człowieka i międzynarodowego prawa humanitarne-go. Materiały I Warszawsko-Toruńskiego Kolokwium Praw Człowieka i Międzynarodowego Prawa Humanitarne-go, Toruń, 10-11 grudnia 2008*, red. T. Jasudowicz, M. Balcerzak i J. Kapelańska-Pręgowska, Toruń 2009, s. 177-193.

⁷ *Recognizing that these rights derive from the inherent dignity of the human person*, Międzynarodowy pakt praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych z 16.12.1966 r., *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*, General Assembly res. 2200 A (XXI), Dz. U. 1977, nr 38, poz. 169, [w:] *Human Rights*, op. cit., s. 7-18; Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych z 16.12.1966 r., *International Covenant on Civil and Political Rights*, General Assembly res. 2200 A (XXI), Dz. U. 1977, nr 38, poz. 167 ze zm. w: *Human Rights*, op. cit., s. 18-38. Tu i dalej wyróżnienia autora.

do wszystkich. Nie wchodząc tu w spory dotyczące horyzontalnego oddziaływania praw człowieka, zbadane tu zostanie zagadnienie powszechności zobowiązań państw. Ów szczególny element w normatywnej strukturze praw człowieka, oparty z jednej strony na powszechnym przysługiwaniu praw człowieka, z drugiej na powszechnym, pozytywnoprawnym obowiązku państw do realizacji praw człowieka, określony tu będzie mianem roszczenia uniwersalności praw człowieka. Dlaczego wartości wskazane w art. 1 uznać należy za wartości legitymizujące roszczenie uniwersalności? Pytanie to nie jest bynajmniej pytaniem retorycznym także wówczas, gdy panuje zgoda co do możliwości ugruntowania treści (katalogu) praw człowieka w określonym zestawie wartości, w tym przede wszystkim w godności. Dlaczego z tego, że jakaś grupa podmiotów uznaje określony zestaw wartości uzasadniających prawa człowieka, miałyby wynikać to, że także podmioty nieuznające tych wartości mają respektować prawa człowieka?

Zbadanie tej kwestii obejmuje dookreślenie, na czym polegają aksjologiczne uzasadnienie norm prawnych chroniących prawa człowieka oraz roszczenie uniwersalności, którego uprawomocnienia się tutaj poszukuje.

Roszczenie uniwersalności praw człowieka jako przedmiot problemu legitymizacji

Termin „powszechność” jest w nauce praw człowieka wieloznaczny⁸. Nie wchodząc w krąg rozważań natury ogólnej, prowadzonych z perspektywy zewnętrznej prawa pozytywnego, a mając na uwadze „samoświadomość” uniwersalnego systemu ochrony praw człowieka, można wyróżnić kilka aspektów powszechności praw człowieka. Podstawowe rozróżnienie dotyczy aspektu opisowego i normatywnego. Z punktu widzenia podjętego tu zagadnienia ważniejszy jest aspekt normatywny, który sam okazuje się być wielorako złożonym.

Powszechność w aspekcie opisowym

Aspekt opisowy dotyczy tego, jak faktycznie prawa człowieka są lub były znane, uznawane, szanowane, realizowane itp. Są to zagadnienia typowe np. dla socjologii prawa. W aspekcie tym o powszechności praw człowieka mowa jest np. w art. 55 Karty Narodów Zjednoczonych: „Narody Zjednoczone będą popierać: (...) powszechne poszanowanie i przestrzeganie praw człowieka i podstawowych wolności dla wszystkich, bez względu na rasę, płeć, język lub religię”⁹. Podobnie w akapicie 6 preambuły Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka czytamy: „Zważywszy, że Państwa Członkowskie podjęły się zapewnić, we współpracy z Organizacją Narodów Zjednoczonych, powszechne poszanowanie i przestrzeganie praw człowieka i podstawowych wolności”¹⁰. Ta same preambuła głosi *in fine*: „Zgromadzenie Ogólne ogłasza uroczyście niniejszą

⁸ Zob. także M. Piechowiak, *Powszechność praw człowieka. Zagadnienia filozoficznoprawne*, [w:] *O prawach człowieka. W podwójną rocznicę Paktów. Księga Pamiątkowa w hołdzie Profesor Annie Michalskiej*, red. T. Jasudowicz, C. Mik, Toruń 1996, s. 49-71.

⁹ *Universal respect for, and observance of, human rights and fundamental freedoms for all without distinction as to race, sex, language, or religion.*

¹⁰ *Whereas Member States have pledged themselves to achieve, in cooperation with the United Nations, the promotion of universal respect for and observance of human rights and fundamental freedoms.*

Powszechną Deklarację Praw Człowieka jako wspólny standard dla wszystkich ludów i narodów, tak aby każda jednostka i każdy organ społeczny, zachowując stale w pamięci niniejszą Deklarację, dążyły poprzez nauczanie i wychowanie do coraz pełniejszego poszanowania tych praw i wolności, jak również do zabezpieczenia, poprzez rozwój środków o charakterze krajowym i międzynarodowym, ich powszechnego i skutecznego uznania i przestrzegania”¹¹.

W aspekcie opisowym można mówić o poszanowaniu praw człowieka, ich przestrzeganiu, uznaniu, znajomości, poznaniu itp. W aspekcie opisowym prawa człowieka nie były i nie są powszechnie znane, akceptowane ani przestrzegane. Powszechność w tym aspekcie jest wskazywana jako cel do osiągnięcia.

Powszechność w aspekcie normatywnym

Dlaczego jednak uznać osiągnięcie powszechności w aspekcie opisowym za cel? Z punktu widzenia perspektywy wewnętrznej odpowiedź brzmi: ponieważ prawa człowieka są powszechne w aspekcie normatywnym. Mówiąc o powszechności w aspekcie normatywnym, można mówić także o wielu różnych spawach dotyczących powszechności. Przede wszystkim trzeba rozróżnić powszechność praw człowieka jako praw przyrodzonych i ten typ powszechności można określić jako powszechność w sensie ideowym, moralnym czy filozoficznym, która będzie dalej określana krótko jako powszechność w sensie ideowym, oraz powszechność obowiązywania uniwersalnego systemu ochrony praw człowieka w sensie pozytywnoprawnym. Z punktu widzenia tekstów nie jest to niekiedy łatwe do odróżnienia. Problemy te pojawiają się zwłaszcza w przypadku Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka i instrumentów zaliczanych do *soft-law*; tu przede wszystkim będzie wzięta pod uwagę Deklaracja wiedeńska z 1993 roku. Okazuje się, że ten sam tekst może być odczytywany z jednej strony jako mówiący o powszechności jako należącej do natury praw przyrodzonych, zastanych, których ochronie służyć mają tworzone instrumenty; z drugiej – jako wyrażający na płaszczyźnie pozytywnoprawnej roszczenie uniwersalności. Przyjmuje się tutaj, że owo roszczenie uniwersalności, umiejscowione na płaszczyźnie pozytywnoprawnej, będzie obecne jedynie tam, gdzie można wskazać jakąś procedurę kontroli wykonywania powszechnych zobowiązań leżących po stronie państw. Trzeba zatem odróżnić powszechność przysługiwania praw od powszechności pozytywnoprawnych obowiązków ich uznania czy – przede wszystkim – respektowania. W przypadku traktatów jest jasne, że z tytułu uznania powszechnie przysługujących ludziom praw człowieka, przyjmowane są zobowiązania przez państwa-strony odnośnie do podmiotów podlegających ich jurysdykcji. W sposób bardzo czytelny mówi o tym np. art. 2 ust. 1 Międzynarodowego paktu praw osobistych (obywatelskich) i politycznych z 16 grudnia 1966 roku: „Każde z Państw-Stron niniejszego Paktu zobowiązuje się przestrzegać i zapewnić wszystkim osobom, które znajdują się na jego terytorium i podlegają jego jurysdykcji, prawa uznane w niniejszym Pakcie, bez jakiegokolwiek względu

¹¹ *The General Assembly, Proclaims this Universal Declaration of Human Rights as a common standard of achievement for all peoples and all nations, to the end that every individual and every organ of society, keeping this Declaration constantly in mind, shall strive by teaching and education to promote respect for these rights and freedoms and by progressive measures, national and international, to secure their universal and effective recognition and observance, both among the peoples of Member States themselves and among the peoples of territories under their jurisdiction.*

na przymioty, takie jak rasa, kolor skóry, płeć, język, wyznanie, poglądy polityczne lub innego rodzaju, pochodzenie narodowe lub społeczne, majątek, urodzenie lub inne”¹².

Literalnie rzecz biorąc, analogiczne zobowiązania statuowane są Powszechną Deklaracją Praw Człowieka, której preambuła *in fine* mówi o obowiązku dążenia „do coraz pełniejszego poszanowania tych praw i wolności, jak również do zabezpieczenia, poprzez rozwój środków o charakterze krajowym i międzynarodowym, ich powszechnego i skutecznego uznania i przestrzegania, tak pośród ludów Państw Członkowskich, jak też pośród ludów terytoriów znajdujących się pod ich jurysdykcją”¹³.

Tęgo typu zobowiązania, choć oparte na pozytywnopranym uznaniu powszechności przysługiwania praw człowieka, nie są jednak wyrazem roszczenia uniwersalności, którego legitymizacja jest tu poszukiwana. Stąd poniżej, przy omawianiu pozytywnoprawnego wymiaru powszechności, akcent jest położony na scharakteryzowane wyżej roszczenie uniwersalności oparte na powszechności pozytywnoprawnych obowiązków, a nie jedynie powszechności praw.

Powszechność w sensie ideowym

Powszechność w sensie ideowym dotyczy wprost powszechności przysługiwania praw człowieka. W perspektywie ideowej z przysługiwaniem praw skorelowane są obowiązki, w przeciwnym razie sama koncepcja praw podmiotowych byłaby co najmniej niepełna. Charakter tych obowiązków odpowiada jednak charakterowi praw, zatem będą to obowiązki o charakterze moralnym. Jak wyżej wspomniano, problematyka ideowych podstaw praw człowieka jest spleciona z aspektem pozytywnoprawnym, gdyż uznanie przez państwo danego instrumentu ochrony praw człowieka uznanych w tym instrumentacie za powszechnie przysługujące może być zasadnie traktowane jako akt statuujący obowiązki o charakterze pozytywnoprawnym. W uniwersalnym systemie ochrony praw człowieka powszechność w sensie ideowym znajduje wieloraki wyraz, uznawana jest ona tak w sposób pośredni, jak i wprost. Mając na uwadze ową wielorakość uznania można wnioskować, że powszechność jest jednym z centralnych zagadnień dotyczących ideowej podstawy systemu. Oto krótki przegląd sposobów uznania powszechności w sensie ideowym.

1) Podstawy koncepcji – struktura godnościowego ugruntowania praw człowieka. Uznanie za źródło praw człowieka godności, która jest przyrodzona i niezbywalna, zatem i przysługująca powszechnie, uzasadnia tezę o radykalnej powszechności praw głoszącą, że „gdzie człowiek, tam prawa człowieka”. Potwierdzenie przyrodzonego charakteru praw człowieka znalazło wprost uznanie w punkcie I.1 Deklaracji wiedeńskiej: „Prawa człowieka i podstawowe wolności są przyrodzonym prawem wszystkich istot ludzkich; ich ochrona i popieranie jest pierwszym obowiązkiem Rządów”¹⁴.

¹² *Each State Party to the present Covenant undertakes to respect and to ensure to all individuals within its territory and subject to its jurisdiction the rights recognized in the present Covenant, without distinction of any kind, such as race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, national or social origin, property, birth or other status.*

¹³ *To promote respect for these rights and freedoms and by progressive measures, national and international, to secure their universal and effective recognition and observance, both among the peoples of Member States themselves and among the peoples of territories under their jurisdiction.*

¹⁴ *Human rights and fundamental freedoms are the birthright of all human beings; their protection and promotion is the first responsibility of Governments.* Deklaracja wiedeńska podąży tu za Paryską Kartą dla Nowej Europy

2) Równość i zakaz dyskryminacji. Uznanie powszechności w sensie normatywnym ma wyraz także w klauzulach antydyskryminacyjnych dotyczących równości w korzystaniu praw człowieka. Np. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka w art. 2 stanowi: „Każdy jest uprawniony do korzystania ze wszystkich praw i wolności proklamowanych w niniejszej Deklaracji, bez względu na różnice rasy, koloru skóry, płci, języka, religii, poglądów politycznych lub innych przekonań, narodowości, pochodzenia społecznego, majątku, urodzenia lub jakiegokolwiek inne różnice. Nie wolno ponadto czynić żadnej różnicy w zależności od sytuacji politycznej, prawnej lub międzynarodowej kraju lub obszaru, do którego dana osoba przynależy, bez względu na to, czy jest on niepodległy, powierniczy, autonomiczny lub poddany innym ograniczeniom suwerenności”¹⁵.

Klauzule antydyskryminacyjne wzmacniają tezę o radykalnej powszechności praw, gdyż wskazują, że indywidualna charakterystyka poszczególnych ludzi nie jest istotna dla przysługiwania praw człowieka. Katalog cech, ze względu na które nie wolno dyskryminować, jest katalogiem otwartym (*other status*). W świetle klauzul tego typu, prawa człowieka przysługują nie tylko niezależnie od koloru skóry, płci, wyznania, ale także niezależnie od sprawności intelektualnej, zdrowia, wieku itd. Dołączyć można dowolną cechę rodzajową, charakteryzującą jakąś grupę podmiotów.

3) Typowe formuły. Instrumenty ochrony praw człowiek i sama Kart Narodów Zjednoczonych zawierają szereg formuł, które wskazują na powszechność praw człowieka.

„Wszystkie istoty ludzkie”. Formułę taką zawiera art. 1 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka: „Wszystkie istoty ludzkie rodzą się...”¹⁶.

„Każdy ma prawo”. Przykładowo, formułę taką umieszczono w niektórych artykułach Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, np. w art. 3: „Każdy ma prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa swojej osoby”¹⁷; art. 6: „Każdy ma prawo do tego, by wszędzie uznawano jego osobowość prawną”¹⁸.

„Nikt nie może być” / „nikt nie będzie” / „nikogo nie wolno”. Na powszechność praw człowieka w sensie normatywnym ideowym, wskazują także formuły typu negatywnego. W Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka formuły tego typu zawierają np. art. 4: „Nikt nie może pozostawać w stanie niewolnictwa lub poddaństwa; niewolnictwo i handel niewolnikami są zakazane we wszelkich ich formach”¹⁹; art. 5: „Nikt nie może być poddany torturom lub okrutnemu, nieludzkiemu albo poniżającemu traktowaniu lub karaniu”²⁰.

4) Uznanie wprost powszechności i przyrodzoności praw. Powszechność w sensie normatywnym jest właściwością praw człowieka bodaj najmocniej kontestowaną z pozycji zewnętrznych wobec prawa, np. w filozofii prawa. Wbrew temu, a można powiedzieć,

---

z 21.11.1990 r., przyjętej w ramach KBW na szczycie w Paryżu.

¹⁵ *Everyone is entitled to all the rights and freedoms set forth in this Declaration, without distinction of any kind, such as race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, national or social origin, property, birth or other status. Furthermore, no distinction shall be made on the basis of the political, jurisdictional or international status of the country or territory to which a person belongs, whether it be independent, trust, non-self-governing or under any other limitation of sovereignty.*

¹⁶ *All human beings are born.*

¹⁷ *Everyone has the right to life, liberty and security of person.*

¹⁸ *Everyone has the right to recognition everywhere as a person before the law.*

¹⁹ *No one shall be held in slavery or servitude; slavery and the slave trade shall be prohibited in all their forms.*

²⁰ *No one shall be subjected to torture or to cruel, inhuman or degrading treatment or punishment.*

że właśnie ze względu na tego typu podważanie powszechności, została ona wprost potwierdzona w Deklaracji wiedeńskiej z 1993 roku. Dokonano tego niemal pół wieku po przyjęciu Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, potwierdzając wówczas przyjęte ideowe podstawy ochrony praw człowieka. Punkt I.1 Deklaracji wiedeńskiej głosi: „Światowa Konferencja Praw Człowieka potwierdza uroczyste postanowienie wszystkich Państw wypełnienia swoich zobowiązań popierania powszechnego poszanowania, przestrzegania i ochrony wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności dla wszystkich, zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych, innymi aktami odnoszącymi się do praw człowieka i prawem międzynarodowym. Powszechny charakter tych praw i wolności jest bezsporny”²¹.

W cytowanym fragmencie mowa jest także, w nawiązaniu do Karty Narodów Zjednoczonych, o powszechności w sensie opisowym: „powszechnego poszanowania, przestrzegania i ochrony wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności dla wszystkich”. Tu przedmiotem badania jest powszechność w sensie normatywnym. Potwierdzenie tego typu powszechności było o tyle istotne, że w podstawowych instrumentach systemu uniwersalnego powszechność nie była uznana wprost, a jedynie pośrednio, choć – jak wyżej wskazano – na wiele sposobów. Podkreślić też trzeba, że Deklaracja wiedeńska przyjęta została przez konsens wszystkich 171 państw uczestniczących w Światowej Konferencji Praw Człowieka, której końcowym dokumentem była ta deklaracja. Jak wiadomo, Powszechna Deklaracja Praw Człowieka uchwalona była przy ośmiu głosach wstrzymujących i 48 głosach za – z perspektywy współczesnej, można powiedzieć „jedynie 48 głosach za”.

Powszechność w sensie pozytywnoprawnym i roszczenie uniwersalności

Można w tym miejscu postawić pytanie, czy cytowany tu fragment punktu I.1 Deklaracji wiedeńskiej, mówiąc o bezsporności powszechności, mówi o powszechności w sensie ideowym, czy już w sensie pozytywnoprawnym. Brzmienie tego przepisu w języku angielskim (*The universal nature of these rights and freedoms*, dosłownie „powszechna natura tych praw i wolności”), skłania do uznania, że mowa jest o powszechności w sensie normatywnym i ideowym, choć wątpliwości mogłyby jeszcze pozostać, gdyż nie można by było wykluczyć interpretacji, zgodnie z którą mowa byłaby o naturze praw i wolności w sensie pozytywnoprawnym, choć byłoby to raczej niecodzienne użycie terminu „natura”. Ważniejszy jest jednak kontekst – wcześniej w tym samym punkcie mowa jest o zobowiązaniach państw do popierania powszechnego poszanowania, przestrzegania i ochrony, zatem ewidentnie o powszechności w sensie pozytywnoprawnym. W tej perspektywie uznanie powszechnej natury praw powinno być interpretowane jako wskazanie ideowego uzasadnienia powszechności w sensie pozytywnoprawnym. Analogiczna struktura uzasadniania znalazła się w – powołanym nieco wyżej – fragmencie tego samego punktu Deklaracji wiedeńskiej, gdy mowa była o przyrodzoności praw: „Prawa człowieka i podstawowe wolności są przyrodzonym prawem wszystkich istot ludzkich;

²¹ *The World Conference on Human Rights reaffirms the solemn commitment of all States to fulfill their obligations to promote universal respect for, and observance and protection of, all human rights and fundamental freedoms for all in accordance with the Charter of the United Nations, other instruments relating to human rights, and international law. The universal nature of these rights and freedoms is beyond question.*

ich ochrona i popieranie jest pierwszym obowiązkiem Rządów²². Przyrodzoność niewątpliwie nie jest właściwością w sensie pozytywnoprawnym i to ona jest wskazana jako ideowa podstawa obowiązków rządów.

Dla problematyki powszechności w sensie pozytywnoprawnym doniosłe znaczenia ma punkt I.4 Deklaracji wiedeńskiej: „Zgodnie z celami i zasadami Organizacji Narodów Zjednoczonych, a w szczególności celem współpracy międzynarodowej, popieranie i ochrona wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności muszą być uważane za jej zadanie pierwszorzędne. W kontekście tych celów i zasad popieranie i ochrona wszystkich praw człowieka stanowi przedmiot uzasadnionej troski społeczności międzynarodowej. Mając to na uwadze, organy i agendy wyspecjalizowane Organizacji Narodów Zjednoczonych zajmujące się prawami człowieka powinny w coraz większym stopniu koordynować swoje działania oparte na spójnym i obiektywnym stosowaniu międzynarodowych instrumentów praw człowieka²³.”

Deklaracja wiedeńska jest pierwszym instrumentem ochrony praw człowieka, w którym wprost uznano prawa człowieka za przedmiot uzasadnionej troski wspólnoty międzynarodowej. Oczywiście, wypowiedź ta nie była zawieszona w próżni. Przede wszystkim można sięgnąć do cytowanego wyżej art. 55 Karty Narodów Zjednoczonych, w którym wśród celów tej organizacji jest „powszechnie poszanowanie i przestrzeganie praw człowieka i podstawowych wolności dla wszystkich, bez względu na rasę, płeć, język lub religię²⁴”. Jeśli chodzi o poszanowanie i przestrzeganie praw człowieka i podstawowych wolności, nie ma tu relatywizacji do państw-stron.

Można także argumentować, że przynajmniej niektóre normy chroniące prawa człowieka są normami *iuris cogentis* w rozumieniu Wiedeńskiej konwencji o prawie traktatów z 23 maja 1969 roku²⁵ czy też normami należącymi do ogólnych zasad prawa lub określeniem zwyczaju międzynarodowego w rozumieniu art. 38 Statutu Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości.

Powszechność normatywna w sensie pozytywnoprawnym znajduje dziś wyraz w tzw. *Charter-Based Procedures* funkcjonujących w ramach Rady Praw Człowieka. Najczytelniej w procedurze skargowej *Council Complaint Procedure*, opartej na rezolucji 5/1 Rady Praw Człowieka z 18 czerwca 2007 roku *UN Human Rights Council: Institution Building*, a wzorowana na procedurze opartej na rezolucji nr 1503 Rady Gospodarczej i Społecznej z 1970 roku²⁶ i funkcjonującej wówczas w ramach nieistniejącej już Komisji

²² *Human rights and fundamental freedoms are the birthright of all human beings; their protection and promotion is the first responsibility of Governments.* Deklaracja wiedeńska podążyła tu za Paryską Kartą dla Nowej Europy z 21.11.1990 r., przyjętej w ramach KBW na szczycie w Paryżu.

²³ *The promotion and protection of all human rights and fundamental freedoms must be considered as a priority objective of the United Nations in accordance with its purposes and principles, in particular the purpose of international cooperation. In the framework of these purposes and principles, the promotion and protection of all human rights is a legitimate concern of the international community. The organs and specialized agencies related to human rights should therefore further enhance the coordination of their activities based on the consistent and objective application of international human rights instruments.*

²⁴ *Universal respect for, and observance of, human rights and fundamental freedoms for all without distinction as to race, sex, language, or religion.*

²⁵ Dz. U. 1990, nr 74, poz. 439, załącznik.

²⁶ ECOSOC Resolution 1503(XLVIII) of 27 May 1970.

Praw Człowieka ONZ. Procedura ta może być wszczęta niezależnie od zobowiązań traktatowych państwa, przeciwko któremu jest kierowana, i może być stosowana także wobec państw, które nie są stronami Karty Narodów Zjednoczonych.

Podsumowując, normy chroniące prawa człowieka są normami prawnymi adresowanymi do wszystkich państw niezależnie od zobowiązań umownych, kręgu kulturowego itp. To dla powszechności praw człowieka w tym właśnie aspekcie poszukiwana jest tu legitymizacja aksjologiczna.

Roszczenie uniwersalności w świetle aksjologicznego uzasadnienia norm

Można zaproponować dwie strategie uzasadniania roszczenia uniwersalności. Jedna prowadziłaby ku powszechności w sensie ideowym: prawa człowieka są powszechne w sensie pozytywnoprawnym, ponieważ są powszechne w sensie ideowym. Tego typu figury argumentacyjne zostały już wyżej wskazane. Prowadzą one jednak do pytań o uzasadnienie samej powszechności w sensie ideowym. Druga strategia (ta będzie przede wszystkim przedmiotem dalszych analiz) prowadzi do poszukiwania wspólnego uzasadnienia jednocześnie dla powszechności w sensie ideowym i pozytywnoprawnym. Strategia ta oparta jest na rozstrzygnięciach metaaksjologicznych, zatem takich, które dotyczą sposobu ugruntowania wartości uzasadniających treść praw człowieka (katalog).

Uzasadnienie aksjologiczne norm prawnych – ujęcie podręcznikowe

Zgodnie z podręcznikowym określeniem, „O uzasadnieniu aksjologicznym normy mówi się w tych przypadkach, gdy w świetle przyjmowanych przez kogoś ocen czyny przez tę normę nakazywane uznawane są za dobre, a czyny zakazane – za złe, lub też, co ma miejsce znacznie częściej, przewidywane skutki danych czynów uważane są za złe czy dobre z określonego punktu widzenia w świetle przyjmowanych przez kogoś ocen”²⁷.

Z punktu widzenia roszczenia uniwersalności pojawiają się problemy już z samą definicją uzasadnienia aksjologicznego. Istotnym jej elementem jest relatywizacja tego uzasadnienia do „przyjmowanych przez kogoś ocen” dotyczących przedmiotu praw człowieka, a więc wyrażających wartości prawnie doniosłe, nie uzasadnia roszczenia uniwersalnego obowiązywania norm chroniących prawa człowieka. Samo uznanie czegoś za wartość może stanowić rację działania ją realizującego dla tego, kto daną wartość uznaje lub kto – ze względu na inne wartości – uznaje autorytet ustanowionych norm. W odniesieniu do tych, którzy nie uznali w sposób formalny czy choćby dorozumiany podstawowych instrumentów ochrony praw człowieka i nie są stroną traktatów będących formalną podstawą uniwersalnego systemu ochrony praw człowieka, jak choćby Karty Narodów Zjednoczonych, argumentacja typu „powinniście uznawać prawa człowieka za rację waszego działania, ponieważ my je uznajemy za rację naszego działania”, nie jest kon-

²⁷ Z. Ziemiński, *Normy postępowania*, [w:] A. Redelbach, S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *Zarys teorii państwa i prawa*, wyd. 1, Warszawa 1992, s. 87-88 (rozdział 5, s. 73-93); podobnie *idem*, *Teoria prawa*, wyd. 4, Warszawa – Poznań 1978, s. 29-30; *idem*, *Logika praktyczna*, Warszawa 1994, s. 112. Propozycje Z. Ziemińskiego są powszechnie akceptowane w polskiej teorii prawa.

kluzyczna. Oczywiście podobnie jest także wtedy, gdy odwołujemy się do wiary w prawa człowieka. Zauważyć też trzeba, że punktu widzenia poszukiwania legitymizacji roszczenia uniwersalności nie jest istotne czy państwo jest stroną Karty Narodów Zjednoczonych czy innych traktatów, gdyż do istoty legitymizacji należy wyjście poza formalno-prawne kryteria obowiązywania norm.

Istotne jest także zwrócenie uwagi na konsekwencje proceduralne takiego ugruntowania wartości lub ocen, które mają być podstawą legitymizacji. W przypadku uzasadnienia typu akognitywistycznego w ustalaniu treści praw człowieka pierwszoplanowego znaczenia nabierają zasady konsensu i kompromisu, a wraz z nimi wola większości. Trudno wówczas obronić jedną z podstawowych idei leżących u podstaw ochrony praw człowieka w ogóle, że prawa te są racją ochrony mniejszości przed wolą większości. Owo „przed wolą” obejmuje także „przed przekonaniem opartym (jedyne) na wierze”, „przed przekonaniem opartym (jedyne) na emocjach”, „przed przekonaniem opartym (jedyne) na wychowaniu” czy „przed przekonaniem opartym (jedyne) na uwarunkowaniach kulturowych”.

Modyfikacja podręcznikowej definicji uzasadnienia aksjologicznego

Jeśli dana norma ma być uznana za obowiązującą w takim sensie, że ma stanowić powszechną rację działania, to potrzebny jest „powszechny” punkt odniesienia; racja uznania samej normy, a zatem jej uzasadnienie aksjologiczne musi być niezależne od woli większości, kultury, sposobu wychowania, subiektywnych reakcji emocjonalnych itp. Taki punkt odniesienia – choćby domniemany – może być dany wszystkim, choć nie poznany w jednakowym stopniu ani nawet w jednakowy sposób, bo każde poznanie jest uwarunkowane kulturowo, językiem, wychowaniem, wykształceniem itp. Waleń legitymizacyjny dla roszczenia uniwersalności mają przekonania, o ile – choćby w sposób domniemany – oparte są lub mają być oparte na tym, jak się rzeczy mają. Oceny moralne mają wówczas charakter sądów; mogą być prawdziwe lub fałszywe. Innymi słowy przyjmuje się wówczas obiektywny charakter wartości i kognitywizm aksjologiczny, zatem stanowisko teoriopoznawcze, zgodnie z którym oceny (moralne) mogą być sądami o rzeczywistości.

Z punktu widzenia „samoświadomości” uniwersalnego systemu ochrony praw człowieka kluczowe jest uznanie, że prawa człowieka są przyrodzone lub że źródłem praw jest przyrodzona (*inherent*) godność, zatem coś, co jest nieoddzielalne od człowieka jako podmiotu praw, a jednocześnie przysługuje niezależnie od jakichkolwiek aktów i twórców człowieka, zatem – w szczególności – niezależnie od aktów uznania, wiary, od kultury, od konstrukcji prawnych itp.

Można zauważyć, że uzasadnienie norm typu obiektywistycznego czy kognitywistycznego wprost nie podpada pod podaną definicję uzasadnienia aksjologicznego normy, gdyż punktem odniesienia w jej świetle nie jest coś obiektywnego, ale przyjmowane przez kogoś oceny. Aby uzyskać definicję uzasadnienia aksjologicznego bardziej adekwatną do podejmowania problemu legitymizacji roszczenia uniwersalności, należy przede wszystkim zrezygnować z relatywizacji ocen do konkretnych podmiotów

dokonujących ocen²⁸. Ocena może być pojęta, analogicznie do pojmowania „zwykłego” sądu (dotyczącego opisowych aspektów rzeczywistości), jako ujęcie normatywnych aspektów rzeczywistości, i jako taka może być prawdziwa lub fałszywa. Podobnie jak sądy mogą być rozpatrywane w oderwaniu od podmiotów je formułujących, tak i oceny mogą być rozpatrywana w oderwaniu od podmiotów oceniających. Niemniej jednak pamiętać trzeba, że tak sądy, jak i oceny są zawsze jedynie aspektowym ujęciem rzeczywistości, silnie uwarunkowanym językiem i kontekstem kulturowym dostarczającym właściwych dla niego struktur pojęciowych. Podobnie jak „zwykły” sąd jest pojmowany jako znaczenie zdania (wypowiedzi opisowej), tak ocena może być pojmowana jako znaczenie wypowiedzi ocennej.

Można zatem zaproponować następującą definicję uzasadnienia aksjologicznego typu kognitywistycznego (obiektywistycznego): Norma ma uzasadnienie aksjologiczne typu kognitywistycznego (obiektywistycznego), gdy czyny przez tę normę nakazywane lub ich skutki są dobre (słuszne, sprawiedliwe), a czyny zakazane lub ich skutki – złe (niesłuszne, niesprawiedliwe), w świetle ocen mających charakter sądów.

Uzasadnienie roszczenia uniwersalności

Uzasadnienie aksjologiczne typu kognitywistycznego dla normy prawnej jest jednocześnie uzasadnieniem dla jej roszczenia uniwersalności. Można zatem zaproponować następujące określenie: Norma posiada roszczenie uniwersalności, gdy czyny przez tę normę nakazywane lub ich skutki są dobre (słuszne, sprawiedliwe), a czyny zakazane lub ich skutki – złe (niesłuszne, niesprawiedliwe), w świetle ocen mających charakter sądów.

Nieprzypadkowo mowa jest tutaj o tym, że oceny mają charakter sądów, a nie wprost – że są sądami. Z punktu widzenia dyskursu dotyczącego uprawomocnienia praw człowieka rozwiązanie takie jest dogodniejsze. Chodzi bowiem przede wszystkim o zwrócenie uwagi na pewne zasady proceduralne dotyczące argumentacji i zasady ważenia podnoszonych argumentów, zwłaszcza w przypadku kolizji dyrektyw formułowanych w oparciu o formułowane oceny. Gdy mowa jest o ocenach mających charakter sądów, inne miejsce w dyskursie przypadnie zasadom konsensu i kompromisu. Dyskurs modelowany być powinien jako dyskurs o rzeczywistości, a nie jako dyskurs o przekonaniach, które trzeba ze sobą uzgodnić ze względu na działanie we wspólnej przestrzeni społecznej. Proponowane tu ujęcie nie wymaga, aby każdy uczestnik dyskursu był przekonany aksjologicznym, ale aby stosował określone reguły dotyczące prowadzenia dyskursu i ważenia argumentów. Zupełnie inną wagę argumentacyjną niż przy założeniu akognitywizmu mają wówczas odwołania do reakcji emocjonalnych, wiary, decyzji, kodów kulturowych itp.

Z pragmatycznego punktu widzenia dogodne jest także odwołanie się raczej do ocen mających charakter sądów, i to ocen pojętych jako znaczenia wypowiedzi ocennych, niż do obiektywnie istniejących wartości. Rozwiązanie takie nie tylko nie wymaga przyjęcia

²⁸ W koncepcji Z. Ziemińskiego taki zabieg jest niemożliwy z uwagi na przyjętą przez niego definicję oceny: „W ścisłym znaczeniu «ocena» oznacza konkretne przeżycie przez kogoś aprobaty czy dezaprobaty czegoś w określonej chwili”. Z. Ziemiński, *Logika praktyczna*, s. 102.

wprost mocnych założeń filozoficznych dotyczących sposobu istnienia wartości, ale bierze pod uwagę uwarunkowania wynikające z kultury i – przede wszystkim – języka i nieodłącznych od niego ograniczeń wynikających z kształtowanego językiem zasobu pojęć, które mogą ułatwiać lub utrudniać dostrzeżenie i ujęcie pewnych elementów rzeczywistości. Otwiera to dyskurs na refleksję nad samym językiem i stosowaną aparaturą pojęciową. Nietrudno dostrzec, że bez wspólnego zasobu pojęć nie będzie możliwe ustalenie „wspólnego standardu do osiągnięcia” (*a common standard of achievement*).

Podsumowanie

Podjmując zagadnienie legitymizacji roszczenia uniwersalności systemu ochrony praw człowieka, trzeba zwracać uwagę raczej na sposób ugruntowania ocen, do których się sięga, niż na podmioty wydające oceny; innymi słowy – na możliwości poznania wartości bądź sposób istnienia wartości, niż na ich treść.

Uzasadnienie aksjologiczne będące podstawą legitymizacji to uzasadnienie typu kognitywistycznego/obiektywistycznego/prawnonaturalnego. Takie uzasadnienia ma konsekwencje proceduralne.

Uderzenie w przyrodzony charakter godności jako źródła praw byłoby uderzeniem w podstawy legitymizacji uniwersalnego systemu ochrony praw człowieka.

Znane i nierzadko powoływane są wypowiedzi Jacques'a Maritaina wskazujące na to, że u podstaw Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka stanowiącej fundament uniwersalnego systemu ochrony praw człowieka leży konsens dotyczący katalogu praw, a nie konsens w sprawie filozoficznego uzasadnienia praw człowieka: „Tak, zgadzamy się co do praw, ale pod warunkiem, że nikt nie pyta nas, dlaczego”²⁹. Maritain uważał, że przyjęte w ramach ONZ porozumienie w sprawie deklaracji było osiągalne „nie na podstawie wspólnych idei teoretycznych, ale wspólnych idei praktycznych, nie na uznaniu jednej i tej samej koncepcji świata, człowieka i poznania, ale na uznaniu wspólnego zestawu przekonań kierujących działaniem”³⁰. Warto jednak pamiętać wypowiedź Charlesa Malika, także aktywnego uczestnika prac nad projektem Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka³¹. W reakcji na proponowane przez Hansa Mehta oparcie się „na wierze” w prawa człowieka i dążenie do eliminowania dyskusji nad założeniami ideowymi projektu, mówił: „Cokolwiek może Pani powiedzieć, musi mieć ideowe założenia, i niezależnie od tego, jak bardzo będzie Pani próbowała ich uniknąć, one tam są, i albo je Pani ukryje, albo będzie Pani dość odważna, aby je ujawnić, przyjrzeć się im i krytycznie zanalizować”³². Pamiętać też trzeba przywoływaną wyżej obronę przez Maritaina zasad,

²⁹ *Yes, we agree about the rights but on condition no one asks us why*, M. A. Glendon, *A World Made New: Eleanor Roosevelt and the Universal Declaration of Human Rights*, New York 2001, s. 77.

³⁰ *Not on the basis of common speculative ideas, but on common practical ideas, not on the affirmation of one and the same conception of the world, of man, and of knowledge, but upon the affirmation of a single body of beliefs for guidance in action*, szerzej zob. *ibidem*, s. 77-78.

³¹ W czasie kluczowym dla uchwalenia Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Ch. Malik był także przewodniczącym Rady Gospodarczej i Społecznej (ECOSOC); na temat jego wkładu w prace nad tą deklaracją szeroko pisze M. A. Glendon, *A World Made New...*, s. 123-171.

³² *Whatever you may say, Madam, must have ideological presuppositions, and no matter how much you may fight shy of them, they are there, and you either hide them or you are brave enough to bring them out in the open and see them*

które są podstawą katalogu praw, umieszczonych w pierwszym artykule Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, mówiącym – literalnie rzecz biorąc – o tym, jaki jest człowiek. Przeprowadzone tu analizy dotyczące legitymizacji roszczenia uniwersalności potwierdzają, że pewien konsens ideowy dotyczący uzasadnienia praw człowieka okazuje się niezbędny. Można jednocześnie zauważyć, że identyfikowane wyżej rozstrzygnięcia będące podstawą legitymizacji roszczenia uniwersalności nie zakładają uznania – mówiąc słowami Maritaina – „jednej i tej samej koncepcji świata, człowieka i poznania”, zakładają jednak uznanie, że prawa człowieka są raczej rzeczą poznania, a nie wiary.

Problem of the axiological legitimisation of the universal system of the protection of human rights (summary)

In this paper, it is argued that the legitimisation of the universal system (UN-system) of protection of human rights does depend primarily on the content of values recognised as fundamental, but on meta-axiological solutions related to the way of existence and to the ability of cognition of these values. Legitimation is based both on the recognition of the objective nature and the cognoscibility of basic values.

The achievement of the primary aim of this paper is linked to the problem of different meanings of the term “universality”, as used in the context of the universal system of the protection of human rights. First, descriptive and normative (prescriptive) meanings have to be distinguished. In the case of the normative, there are moral and legal meanings of “universality”. An axiological justification of the universality of human rights in the legal sense leads to the legitimisation of the universal system.

It is shown that modifications of – broadly accepted in the Polish theory of law – definitions of an axiological justification of legal norms are needed. According to these definitions such a justification is based on the valuations made by particular groups of subjects. It is argued that it is much more convenient to refer to valuations understood as meanings of utterances of a certain kind than to valuations understood as psychological acts performed by actual persons.

---

and criticize them, cyt. za: M. A. Glendon, *Foundations of Human Rights: The Unfinished Business*, “The American Journal of Jurisprudence”, 1999, vol. 44, s. 2. Na temat założeń filozoficznych przyjętych w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka por. M. Piechowiak, *Powszechność – między uniformizacją a relatywizmem...*, *passim*.

Globalne problemy ochrony praw człowieka

Redakcja naukowa
Elżbieta Karska

Katedra Ochrony Praw Człowieka i Prawa Międzynarodowego Humanitarnego
Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego

Warszawa 2015

Prawa Człowieka i Prawo Międzynarodowe (nr 3)

Globalne problemy ochrony praw człowieka
Global problems with the protection of human rights

Redaktor naukowy serii
prof. nadzw. dr hab. Elżbieta Karska (UKSW)

Redakcja naukowa tomu
prof. nadzw. dr hab. Elżbieta Karska (UKSW)

Recenzenci
prof. nadzw. dr hab. Maciej Perkowski (UwB)
prof. nadzw. dr hab. Stefan Sawicki (UW)

Ilustracja na okładce przedstawia salę obrad Rady Praw Człowieka ONZ z plafonem autorstwa hiszpańskiego artysty Miquela Barceló.
Fot. BriYYZ/Wikimedia Commons CC BY-SA 2.0

Korekta, skład i łamanie
Marcin Czajkowski

© Copyright by the Authors, Warszawa 2015

Katedra Ochrony Praw Człowieka i Prawa Międzynarodowego Humanitarnego
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
ul. Wóycickiego 1/3, bl. 17, 01-938 Warszawa
<http://wpia.uksw.edu.pl/node/231>

ISSN 2300-3472

ISBN 978-83-64298-02-8

Spis treści

<i>Elżbieta Karska</i>	9	Wstęp: Globalne problemy ochrony praw człowieka
<i>Remigiusz A. Henczel</i>	13	Osiągnięcia Rady Praw Człowieka ONZ w 2013 roku
<i>Zuzanna Hołowczyc</i>	18	Rada Praw Człowieka ONZ
<i>Vita Zaburovska</i>	35	Rada Praw Człowieka: Efektywny mechanizm ochrony praw mniejszości narodowych
<i>Agnieszka Szpak</i>	47	Potencjalna rola Rady Praw Człowieka ONZ w walce z bezkarnością sprawców zbrodni międzynarodowych
<i>Anna Połczyńska</i>	58	Problemy ochrony prawa do odpowiednich warunków zamieszkania w działalności Specjalnego Sprawozdawcy Rady Praw Człowieka ONZ
<i>Roman Kwiecień</i>	71	Między zakazem używania siły zbrojnej a nakazem poszanowania praw człowieka. W poszukiwaniu głównych wartości współczesnego prawa międzynarodowego
<i>Tadeusz Jasudowicz</i>	78	W poszukiwaniu podstawowych wartości międzynarodowego porządku prawnego. Polemika z poglądami prof. Romana Kwietnia
<i>Marek Piechowiak</i>	86	Problem aksjologicznej legitymizacji uniwersalnego systemu ochrony praw człowieka
<i>Zbigniew B. Rudnicki</i>	101	Prawa człowieka – polityczne czy moralne?
<i>Ireneusz C. Kamiński</i>	114	„Katyński wyrok” Wielkiej Izby Europejskiego Trybunału Praw Człowieka na tle prawa międzynarodowego
<i>Elżbieta Hanna Morawska</i>	133	Przesłanki odpowiedzialności państwa za masowe i poważne naruszenia praw człowieka w Ameryce Łacińskiej. Uwagi na tle orzecznictwa organów Amerykańskiej Konwencji Praw Człowieka
<i>Marta Osuchowska, Aleksandra Syryt</i>	147	Organizacja Narodów Zjednoczonych wobec naruszenia wolności religijnej chrześcijan
<i>Małgorzata Andrzejczak-Świątek</i>	165	Dzieci-uchodźcy w Turcji jako globalny problem praw człowieka. Uwagi na tle zobowiązań pozytywnych wynikających z Konwencji o prawach dziecka

<i>Paweł Jaros</i>	176	Instytucjonalne gwarancje ochrony praw dziecka w Polsce. Rzecznik Praw Dziecka a Rzecznik Praw Obywatelskich
<i>Ewa Szubert</i>	185	Prawo do poszanowania życia rodzinnego w kontekście uprowadzenia dziecka za granicę
<i>Agnieszka Wedeł-Domaradzka</i>	195	Wykluczenie społeczne dzieci jako wyzwanie dla praw człowieka – wybrane problemy
<i>Paulina Wójcicka</i>	206	Prawa dziecka w obszarze adopcji międzynarodowych
<i>Bartosz Ziemblicki</i>	214	Kilka refleksji nad relacjami pomiędzy ochroną środowiska i prawami człowieka
<i>Marta Szuniewicz</i>	231	Prawo humanitarne konfliktów zbrojnych czy prawo międzynarodowe praw człowieka? W poszukiwaniu reżimu prawnego międzynarodowych operacji wojskowych
<i>Kaja Kowalczevska</i>	253	Przedłużająca się okupacja wojenna w obliczu fragmentacji i konstytucjonalizacji prawa międzynarodowego
<i>Wojciech Deptuła</i>	268	Prawa człowieka w zmieniającej się dynamice operacji pokojowych ONZ – wybrane aspekty
<i>Michał Balcerzak</i>	277	Odpowiedzialność Misji Tymczasowej Administracji ONZ w Kosowie za naruszenia praw człowieka. Uwagi na tle działalności Panelu Doradczego ds. Praw Człowieka
<i>Ewelina Cała-Wacinkiewicz</i>	297	Prawo do rozwoju jako prawo trzeciej generacji praw człowieka
<i>Joanna Rezmer</i>	310	Prawo do korzystania z osiągnięć postępu naukowego i jego zastosowań oraz wolność badań naukowych w uniwersalnym systemie ochrony praw człowieka
<i>Wojciech Burek</i>	327	Powszechny Przegląd Okresowy – próba ewaluacji
<i>Dobrochna Bach-Golecka</i>	340	Problematyka współzależności i hierarchizacji praw człowieka. Uwagi na temat klauzuli sumienia w kontekście praw reprodukcyjnych
<i>Krystyna Kowalik-Bańczyk</i>	351	O potrzebie i możliwościach międzynarodowej ochrony prawa do prywatności
<i>Samanta Kowalska</i>	364	Ochrona praw człowieka w obliczu zjawiska terroryzmu. Rozważania w świetle orzecznictwa strasburskiego
<i>Julia Kapelańska-Pręgowska</i>	376	Prawo do solidarności międzynarodowej. Zarys i ocena koncepcji
<i>Maria Radziejowska</i>	392	Pokrzywdzony w postępowaniu przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym
<i>Tomasz Srogosz</i>	407	Ubezłasnowolnienie w polskim prawie w świetle Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych
	419	Bibliografia

Contents

<i>Elżbieta Karska</i>	9	Introduction: Global problems with the protection of human rights
<i>Remigiusz A. Henczel</i>	13	Achievements of UN Human Rights Council in 2013
<i>Zuzanna Hołowczy</i>	18	United Nations Human Rights Council
<i>Vita Zaburovska</i>	35	UN Human Rights Council: An effective mechanism for protecting national minorities' rights
<i>Agnieszka Szpak</i>	47	Potential role of the UN Human Rights Council in the fight against impunity of perpetrators of international crimes
<i>Anna Połczyńska</i>	58	Problems of protection of the right to adequate housing in the activity of the UN Human Rights Council's Special Rapporteur
<i>Roman Kwiecień</i>	71	The ban on using the armed forces and the obligation to observe human rights. A search for main values of modern international law
<i>Tadeusz Jasudowicz</i>	78	A search for core values of international legal regime. A debate with the views of Professor Roman Kwiecień
<i>Marek Piechowiak</i>	86	Problem of the axiological legitimisation of the universal system of the protection of human rights
<i>Zbigniew B. Rudnicki</i>	101	Human rights: Political or moral?
<i>Ireneusz C. Kamiński</i>	114	"Katyń judgment" of the Grand Chamber of the European Court of Human Rights tribunal in relation to international law
<i>Elżbieta Hanna Morawska</i>	133	Prerequisites for the state's liability for mass and serious infringements of human rights in Latin America. Comments in light of the judgments of the American human rights bodies
<i>Marta Osuchowska, Aleksandra Syryt</i>	147	The United Nations and violations of the religious freedom of Christians
<i>Małgorzata Andrzejczak-Świątek</i>	165	Child refugees in Turkey as a global human rights problem. Remarks in the light of the positive obligations under the Convention on the Rights of the Child

<i>Paweł Jaros</i>	176	Institutional guarantees of protection of the rights of the child in Poland. Child's Rights Ombudsman v. Civic Rights Ombudsman
<i>Ewa Szubert</i>	185	The right to respect for family life in the context of international child abduction
<i>Agnieszka Wedeł-Domaradzka</i>	195	Social exclusion of children as a challenge for human rights – selected issues
<i>Paulina Wójcicka</i>	206	The rights of the child in intercountry adoptions.
<i>Bartosz Ziemblicki</i>	214	A few reflections on relations between environmental protection and human rights
<i>Marta Szuniewicz</i>	231	International humanitarian law of armed conflict or international human rights law? In search of the legal regime of international military operations
<i>Kaja Kowalczevska</i>	253	Prolonged military occupation in the light of the fragmentation and constitutionalisation of international law
<i>Wojciech Deptuła</i>	268	Human rights law in the changing dynamics of UN peacekeeping operations – selected issues
<i>Michał Balcerzak</i>	277	Responsibility of the United Nations Interim Administration Mission for Kosovo (UNMIK) for violations of human rights. Remarks on the activities of the Human Rights Advisory Panel for Kosovo
<i>Ewelina Cała-Wacinkiewicz</i>	297	The right to development as the third generation of human rights
<i>Joanna Rezmer</i>	310	The right to enjoy the benefits of scientific progress and its applications (REBSP) and freedom of scientific research in the universal human rights system
<i>Wojciech Burek</i>	327	The Universal Periodic Review – An attempt at assessment
<i>Dobrochna Bach-Golecka</i>	340	Interdependency and hierarchisation of human rights? Reflections on conscientious objection clauses in the context of reproductive rights
<i>Krystyna Kowalik-Bańczyk</i>	351	On the need and possibilities of international protection of privacy
<i>Samanta Kowalska</i>	364	Protection of human rights in the face of the phenomenon of terrorism. Considerations in the light of Strasbourg case law
<i>Julia Kapelańska-Pregowska</i>	376	The right to international solidarity. An outline and analysis of the concept
<i>Maria Radziejowska</i>	392	Victims in proceedings before the International Criminal Court
<i>Tomasz Srogosz</i>	407	Incapacitation in Polish law in the light of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities
	419	Bibliography